

Kerol Šilds
Osīm ako

Preveo
Marko Mladenović

■ Laguna ■

Naslov originala

Carol Shields, 1935–2003.

UNLESS

Originally published in the English language as *Unless*
Copyright © 2002 Carol Shields Literary Trust
Published by arrangement with Random House Canada, a
division of Random House of Canada Limited.
Translation Copyright © 2009 za srpsko izdanje, LAGUNA

Za Ezru i Džeja

Canada Council
for the Arts

Conseil des Arts
du Canada

Ova knjiga objavljena je uz pomoć Kanadskog saveta za umetnost.

We acknowledge the support of the Canada Council for the Arts in publishing this book.

Kad bismo jasno videli i snažno osećali celokupan
običan ljudski život, bilo bi to kao da čujemo kako
trava raste i kuca srce veverice, i umrli bismo od
te grmljavine što leži s onu stranu tišine.

DŽORDŽ ELIOT

Evo

Trenutno prolazim kroz razdoblje goleme nesreće i gubitka. Čitavog života slušala sam kako ljudi pričaju o tome da se nalaze u stanjima silovitog bola, istrošenog duha i tela, ali nikada nisam shvatala na šta tačno misle. Gubiti. Izgubiti. Mislila sam da te posete tame traju tek nekoliko minuta ili sati i da su ti razalošćeni ljudi, između napada, kao i svi mi, ispunjeni blagotvornom jednoličnošću sreće. Ali sreća nije ono što sam ja mislila. Ona je srećan komad stakla koji nosiš u glavi. Treba ti sva veština koju imaš samo da ga ne ispustiš, a kada se razbije, moraš da zagaziš u jedan drugačiji život.

U svom novom životu – leto je godine dvehiljadite – nastojim da „prebrojim svoje blagoslove“. Svi koje znam savetuju mi da primenim tu odbrambenu strategiju, kao da istinski veruju da potresan gubitak može biti nadomešten ponovnim poimanjem vrednosti svega što je nekome dato. Imam muža Toma, koji me voli i koji mi je veran i koji uz to izgleda vrlo pristojno: povisok je, vitak i lepo ćelavi. Živimo u kući za koju smo otplatili hipoteku, i kuća nam se nalazi u prijatnim zatalasanim brdima Ontarija, puki sat vožnje na

sever iz Toronta. Dve od naše tri kćeri, petnaestogodišnja Natalija i šesnaestogodišnja Kristina, žive s nama. Bistre su i bodre i privlačne i privržene, mada su i one, kao i Tom, ponele svoje breme gubitka.

A imam i svoje pisanje.

„Imaš svoje pisanje!“, govore mi prijatelji. Jednoglasan žamor: *Ali imaš svoje pisanje, Rita*. Niko od njih nije toliko neuviđavan da iznese pretpostavku kako će mi tuga pre ili kasnije poslužiti kao građa za pisanje, ali verovatno tako misle.

I istina je. Zaista pronalazim nekakvu neobičnu i blago neukusnu utehu kad u svojoj četrdeset trećoj godini (u septembru ću napuniti četrdeset četiri) razmišljam o svemu što sam uspjela da napišem i objavim za onih neverovatno detinjastih i suncem obasjanih dana dok nisam znala šta je to tuga. „Moje pisanje“: krajnje slabašan melem za moje napačeno biće, ali bolje i to – uveriše me – no da nemam baš nikakve utehe.

Jun je, prve godine novog stoleća, i evo onoga što sam dosad u životu napisala. U to ne ubrajam svoje stare sonete iz sedamdesetih, kada sam još bila školarka – Meseče aprile, u papučama od svile, / Ti što kliziš kroz vreme i laštiš prolećni dan – kao ni dvanaestak snishodljivih prikaza knjiga iz ranih osamdesetih. Ovaj spisak ne unosim u računar, već u svoju svest, alatku koja je daleko bezbednija i kojoj je lakše pristupiti:

1. Prevela sam zbirku pesama Danijele Vesterman, *Izolaciju*, i napisala za nju uvod, aprila 1981, mesec dana pre no što nam se rodila kći Nora, kod kuće, razume se, uz prisustvo babice. Gotovo da su se u pozadini mogli čuti metalni odjeci gitara, s tim što se nismo pogostili posteljicom, kao što su neki naši prijatelji u to vreme činili. Francuski sam naučila od majke, koja je Kvebečanka, a s Danijelom se upoznala na

Univerzitetu u Torontu, gde je, u vreme mojih studentskih dana, predavala Francusku civilizaciju. Bila je loš predavač, neodlučan i uplašen, rekla bih, od preplanulih i zdravih studenata koji joj sede u učionici, zadivljeno hvatajući beleške i šireći svoju ograničenu malograđansku predstavu o tome šta reč *civilizacija* može da znači. Već je bila priznati pisac snažne, jezgrovite proze, ujedno očaravajuće i opasne. Cilj joj je bio da čitaoca iznenadi. Usred razvučenog jednoličnog pasusa, zavarani nizovima zanesenih misli, naišli biste na tvrdu hrskavicu.

Malko mi je nelagodno što na *Izolaciju* polažem prava kao na sopstveno pisanje, ali je dr Vesterman, odmahnuvši onako žurno rukom preko glave, nepokolebljivo izjavila da prevođenje, posebno poezije, predstavlja jedan kreativan čin. Pisanje je u srodstvu s prevođenjem, rekla je ona, a ne u suprotnosti, i nimalo njemu nadređeno. Naravno, i *lič*i na nju da tako nešto kaže. Moj uvod za *Izolaciju*, doduše, zaista jeste bio kreativan, jer nisam imala pojma o čemu pričam.

Nedavno sam ga izvukla i, čitajući, osetila Primetno rovanje crva sramote, kako to zove moja prijateljica Lin Keli. Sada vidim koliko je bio pretenciozan. Onaj deo o tome kako umetnost preobražava očaj života u „običnu krhkost“, a poezija pokušava da „premosti jaz između ičega i ničega“ – šta li sam, pobogu, htela da kažem? Možda sam previše čitala Deridu. Ranih osamdesetih sam se baš ozbiljno svim tim bavila.

2. Nakon toga je usledila „Svetlost zvezde“, kratka priča koja se pojavila u *Antologiji mladih glasova Ontarija* (Ružičasti luk, 1985). Teško je poverovati da sam 1985. mogla da se kvalifikujem kao „mladi glas“, ali zapravo sam bila tek dvadesetdevetogodišnjakinja, majka četvorogodišnje Nore, njene dvogodišnje sestre Kristine, i upravo sam se spremala da rodim Nataliju – ovog puta u bolnici. Nisam bila napunila

ni trideset, a već sam imala tri kćeri. „Kako si našla vremena?“, jednoglasno su me pitali ljudi, i u tom pitanju neretko sam primećivala trag pokude: zapostavljam li svoje drage poletarke zarad karijere u pisanju? Ni slučajno. Karijera me nikada nije zanimala. Pisanjem sam se bavila iz ljubavi. Ono je bilo moj makrame, moje pletenje. Nedugo potom, međutim, zaista sam počela ozbiljnije da ga shvatam i pridružila se ovdašnjoj „spisateljskoj radionici“ za žene, koja se održavala svake druge sedmice i trajala dva sata, i na kojoj smo pile kafu i ludo se zabavljale i neizmerno uživale u druženju, što je dovelo do:

3. „Ikone“, kratke priče, prilično u maniru Henrija Džejmsa, 1986. Predvodnica nam je bila Gven Ridman, jedina objavljivana autorka među svima nama koje smo dolazile na radionice. Zvale smo se „Glenmarski kolektiv“ (gde je „Glenmar“ akronim naših imena – ne previše originalno). Jednog dana, prinoseći mafin ustima, Gven je rekla da ju je dirnula „uzdržanost“ te moje kratke priče, zasnovane, mada samo grubo, na utisku koji je na mene ostavila izložba ruskih ikona u Ontarijskoj galeriji umetnosti. Čedo moje mašte bavilo se slučajem kada umetnik „prihvata/odbacuje umetnost“, kako je Gven to formulisala, potom nas podsetivši na sonet „Kad prvi put pogledah u Čepmenovog Homera“*, i na čitavu estetiku umetnosti što rađa umetnost, umetnosti što obožava umetnost, u šta, uzgred, više ne verujem. Nas sedam, Gven, Lorna, Ema Alen, Nen, Marsela, Aneta i ja (moje ime je Rita Vinters), same smo izdale svoja dela u knjizi pod nazivom *Upadi i prekidi*, davši po pedeset dolara za štampanje. Petsto primeraka brzo je rasprodato u ovdašnjim knjižarama, mahom našim prijateljima i rodbini. Otkrile smo da je izdavanje jeftino. Kakvo iznenađenje! Nazvale smo se

* „On First Looking Into Chapman's Homer“ (1819) – sonet Džona Kitsa (1795–1821). (Prim. prev.)

„Odskočna daska“, izrazivši tim imenom blagu neprijatnost koju smo zbog tog samoizdavačkog poduhvata osećale, no i nadu da ćemo u vrlo bliskoj budućnosti napraviti „skok“ ka pravom izdavaštvu. Sve osim Gven, razume se, koja se već tamo nalazila. I Eme, kojoj su počeli da objavljuju članke u *Gloub end mejlu*.

4. *Živa* (Random haus, 1987), prevod *Pour Vivre*, prvog toma memoara Danijele Vesterman. Možda se čini da na prevod polažem pravo kao na originalno delo, ali, kao što već rekoh, zapravo me je sama Danijela, na svoj dobroćudan način, nabravši buntovno čelo, ubedila da je prekrajanje elegantnog francuskog u čitljiv i čvrst engleski uistinu estetski čin. Knjiga je imala dobru prođu kod kritike, a čak se i umereno dobro prodavala, takva jezgrovita ali pristupačna, ponuđena besramno i bez ijedne fusnote. Na sâm prevod obrušio se u *Toronto staru* izvesni Stenli Harold Hauard (nazvavši ga „nespretnim“), ali je Danijela Vesterman rekla da na to ne obraćam pažnju jer je čovek *un maquereau*, što je, u grubom prevodu, nešto između svodnika i skota.

5. Zatim sam po narudžbini napisala pamflet za serijal koji je izdala kuća pod imenom *Encyclopédie de l'art*. Izbacili su majušne brošure džepnog formata, od kojih je svaka bila posvećena samo jednoj temi umetnosti, i koje su pokrivala sve od Braka i Kaldera* do Klea, Mondrijana i Vijona**. Njujorški urednik, koji je, kako mi se činilo, radio iz telefonske govornice i koji nije imao pojma koliko sam neupućena, nabasao je na moju kratku priču „Ikona“ i pomislio da sam stručnjak za taj predmet. Tražio mi je tri hiljade reči za tom (u stvari tomić) koji će se zvati *Ruske ikone*, i koji je konačno

* Aleksandar Kalder (1898–1976), američki vajar, slikar i ilustrator, pionir kinetičke skulpture. (Prim. prev.)

** Žak Vijon (1875–1963), francuski slikar i grafičar, brat Marsela Dišana. (Prim. prev.)

izašao 1989. Za to mi je trebalo čitavih godinu dana, zbog Toma i tri devojčice, i kuće i bašte i obroka i pranja i previše samoispitivanja. Taj „tekst“ (kakva hladna, pihtijasta reč) objavili su mi zajedno s nizom ilustracija u boji, kako na engleskom tako i na francuskom (napisala sam ga i na francuskom), i platili mi četiristo dolara. Naučila sam sve o školama u Suzdalju i Vladimiru* i onome što se zbivalo u Novgorodu (štošta) i tome kako je pred slikama svetaca srednjovekovni čovek drhtao od straha. Koliko znam, za knjigu niko nije napisao recenziju, ali i danas mogu da je čitam bez stida. Bezmalobitno je nemoguće biti neiskren kada pišeš o naivnim slikama koje ne poštuju nikakva pravila perspektive i koje se rade na običnim drvenim pločama.

6. Posle toga sam izgubila godinu dana, iako ne znam zašto, jer su sve tri devojčice bile pošle u školu, mada je Natalija u obdaništu provodila samo prepodneva. Mislim da sam bila prezauzeta razmišljanjima o spisateljskom poslu, o tome šta jednom piscu pristaje, da sam se previše opterećivala strahom da je Tomu povređena taština i činjenicom da sam u Danijelinoj senci, nevezano za Deridu, i da mi je bio potreban vlastiti prostor za pisanje i da sam napunila trideset pet godina i osećala se starije no što sam se osećala ikad docnije. Moje godine – njih trideset pet – neprestano su na mene vikale, stojeći visoke i široke u mojoj glavi i sprečavajući pristup onome što mi život pruža. Tridesetpetica nikada nije sela skrštenih ruku. Tridesetpetica nije bila nimalo složena. Uvek je zviždala gadne, proste melodije na parčetu presavijenog celofana. („Pribran sam“, rekao je na samrti Džon Kvinsi Adams**. Kako je to divno i zavidno i neverovatno! Obožavala sam ga zbog toga.)

* Misli se na vladimir-suzdaljsku ikonopisačku školu koja je cvetala u 12. i 13. stoleću i koja je, zajedno s novgorodskom školom, bila glavni nastavljivač vizantijske umetničke tradicije. (Prim. prev.)

** Džon Kvinsi Adams (1787–1848), šesti američki predsednik. (Prim. prev.)

No strepela sam bezrazložno. Moja mršava izdanja nisu Tomu povredila sujetu. Ispostavilo se da on nije jedan od onih muškaraca zbog kojih smo brinule sedamdesetih i osamdesetih, onih što znaju da se zgrče kad shvate koliko su beznačajni. On je želeo običan život, da bude običan muškarac ukorenjen u porodici koju voli. Ugradili smo u ostavu krovni prozor, kupili polovni kancelarijski sto, postavili faks i računar, a onda sam sela na svoju stolicu s točkicama koja je stigla pravo iz kataloga, i prevela ogromno delo Danijele Vesterman *Les femmes et le pouvoir**, drugi tom njenih memoara, čija je engleska verzija izašla 1992. Na engleskom je naslov izmenjen u *Žene čekaju*, što ima smisla samo ako ste pročitali knjigu. (Žene imaju moć, ali to je moć koju tek treba prigrabiti, razgoreti, osloboditi i tako dalje.) Ovoga puta niko nije gundao zbog mog prevoda. „Blistav i neusiljen“, rekao je *Gloub*, dok je *Njujork tajms* i tu izjavu nadmašio nazvavši ga „dostignućem“.

„Ti si mi istinska sestra“, rekla je Danijela Vesterman kada je knjiga objavljena. *Ma vraie soeur*. Uzvratila sam joj zagrljaj. Žudnja za fizičkim dodirrom nije joj oslabila čak ni u osamdesetim, mada je u poslednje vreme dodiruje uglavnom lekar, ili je zagrlim ja kada joj dođem u nedeljnu posetu, ili manikirka. Dr Danijela Vesterman jedina je žena za koju znam da nokte sređuje dvaput nedeljno, utorkom i subotom (samo sitna doterivanja), a ima prekrasne dugačke nokte koji joj se slažu s izduženim radoznalim očima.

7. Bila sam lakomislena. Najednom su u poštansko sanduče počele da pristižu ponude za prevođenje, ali ja sam uporno mislila kako bih možda mogla da pišem kratke priče, iako se naša Glenmarska grupa osipala, jer Ema je prihvatila posao u Njufaundlendu, Aneta se razvodila, a Gven preselila

* Franc.: *Žene i moć*. (Prim. prev.)

u Ameriku. Nevolja je bila u tome što sam svoje kratke priče mrzela. Želela sam da pišem o načutom i načas spaženom, ali me je ta vrsta prolaznosti terala u hirovitost, i bez obzira na to što sam smatrala da je ćudljivost crta ljudske ličnosti, stidela sam se onog što sam unosila u svoj novi epl računar, sedeći tamo pod čistom svetlošću krovnog prozora. Ubitačni, dragoceni, moji trenuci spoznaje. *Aha! – a onda je shvatila.* Bila sam baš ljupka sa svojim „Elen je postavljala sto i znala da će veće biti drugačije“. U uhu mi je sedela bubica i zujala: ko mari za Elen i njene pletene podmetače i njene nade za budućnost?

Ja sigurno nisam marila.

Zbog toga što imam troje dece, svi su mi govorili da treba da pišem knjige za decu, ali ja nisam mogla da pronađem pravi izraz. Dečja književnost krešala mi je u mozgu. Patke koje pričaju i žabe koje se kikoću. Htela sam da se poduhvatim nečeg ozbiljnijeg i ograničenijeg, i tako je nastala knjiga *Šekspir i cveće* (San Francisko: Ciklon, 1994). Ugovor je utanačen pre no što sam napisala ijednu reč. Dobila sam nešto novca za početne troškove i obećanje da će mi ostatak biti isplaćen po izdavanju. Mislila sam da će posredi biti učenjački poduhvat, ali na kraju je ispalo da sam napisala jednu od onih majušnih knjiga „za poklon“. Mogli ste je poslati svakome sa svog spiska ko je neupućen ili površno obrazovan ili koga ne poznajete baš najbolje. Knjiga *Šekspir i cveće* prodavala se u onim radnjama što drže čestitke i plišane mede. Prosto sam pretraživala Šekspirov opus i vadila delove koji se odnose na, recimo, divlju ružu (*San letnje noći*) ili kupinu (*Troil i Kresida*), potom davala kratak opis cveta, posavetovala se telefonom (dvaput) s ilustratorom u Berkliju i ubacila gomilu Šekspirovih citata. Dražesna knjižica, izvrsna glatka hartija, 12,95 američkih dolara. Sa svojih šezdeset osam stranica, staje u mali koverat. Dvesta hiljada

primeraka i još se prodaje, mada je iznos koji dobijam na ime autorskih prava sramotan. Voleli bi da napišem nešto o Šekspiru i životinjama, i možda ću to i da uradim.

8. *Eros: eseji*, Danijele Vesterman, u prevodu Rite Vinters, prevedeni na brzinu – sve je u to doba bilo na brzinu, a i dalje je – i objavljeni 1995. godine. Doživeli su ogroman uspeh, a bila sam dobila i mali predujam. Psa smo smestili u štenaru, a Tom i ja i devojčice uzeli prvi deo honorara za prevod i otišli na mesec dana u Francusku, u južnu Burgundiju, u mesto gde je Danijela odrasla, selo po imenu Laroš Vinez, na pola puta između Klinija i Makona – krovovi od crvenog crepa usred zatalasanih vinograda, usijan vazduh. Kuća koju smo iznajmili bila je podignuta oko popločanog dvorišta punog prastarih ruža i hortenzija. „Koliko je stara ova kuća?“, upitali smo susede, koji su nas pozvali na pićence. „Vrlo stara“, glasio je jedini odgovor koji smo dobili. Kameni zidovi bili su debeli pola metra. Sve tri devojčice upisale su se na časove tenisa u *l'école d'été**. Tom je išao da iskopava trilobite**, srećan pod francuskim suncem, a ja sam sedela u pletenoj stolici u dvorištu punom cveća, u šorcu i majici bez rukava i bosonoga, s mekanim slamnatim šeširrom na glavi, iz dana u dan čitajući romane i razmišljajući: želim da napišem roman. O nečemu što teče. O likovima koji se kreću naspram „tamo nečega“. Upravo to sam istinski želela da uradim.

Sada kada se prisećam, prosto ne mogu da poverujem da je takva nevinost bila moguća. Nisam razmišljala o tome da će nam devojčice odrasti i otići od kuće i udaljiti se od nas. Nora je bila dobra, mirna beba a zatim postala dobra, poslušna devojčica. Sada, kada joj je devetnaest godina, toliko je ispunjena dobrotom da sedi na jednom uličnom uglu

* Franc.: letnja škola. (Prim. prev.)

** Izumrli zglavkari koji su živeli u paleozoiku. (Prim. prev.)

u Torontu koji ima sopstveno mesto u povesti, mada ona verovatno za to ne zna. Nora sedi pod uličnom svetiljkom o koju se 1955. obesio pesnik Ed Levinski i kod koje je Margarita Toles istrčala iz izlaza podzemne železnice na sunčevu svetlost svoje usvojene zemlje i odlučila da napiše sjajnu dramu. Sedi prekrštenih nogu s čančetom za prosjačenje u krilu i ni od koga ne traži ništa. Devet desetina od onoga što sakupi na kraju dana razdeli drugima što žive na ulici. Na grudima nosi kartonski znak s jednom jedinom rečju ispisanom štampanim slovima, crnim markerom – *DOBROTA*.

Iako se bavim rečima, ne znam šta ta reč zaista znači. Staroengleska reč *wearth*, otkrila sam pre neki dan na Internetu, znači izgnanik. Jedna druga engleska reč, njena bliznakinja, ona koja je poništava, jeste *worth** – znamo šta ona znači i znamo da joj ne treba verovati. Upravo je reč *wearth* ta koju je Nora progutala. To je mesto koje je zauzela, čitav jedan svet sazidan od tišine. Lak položaj, kaže prekora puna, ražalošćena majka, koji je, uz dovoljno prakse, lako pronaći i održati. U žižu pažnje pre bi se moglo dospeti upotrebom neke opore tečnosti, kakvog paprenog sosa, ironijom, buntovništvom, tetovažama i probušenim jezikom i ljubičastom kosom na šiljke, ali ne. Nora otelotvoruje nevidljivost i dobrotu, ili je bar na tom putu – tako mi je rekla kada smo poslednji put razgovarale, što je bilo pre osam nedelja, jedanaestog aprila. Tog dana bila je u iscepanim farmerkama i grubom kariranom šalu koji je gotovo sigurno bio ćebe za kola. Duga svetla kosa bila joj je bez sjaja. Nije htela da nas pogleda u oči, ali jeste trepnula u znak zahvalnosti – sigurna sam u to – kada sam joj pružila kesu sendviča sa sirom a Tom joj u krilo bacio svežanj novčanica od po dvadeset dolara. Zatim je progovorila, svojim glasom, ali lišenim svake prisnosti. Ne može da

* Engl.: bogatstvo. (Prim. prev.)

se vrati kući. Na putu je ka dobroti. U tom trenutku, ja, njena majka, bila sam dalje od sebe no što je ona bila od mene. Osetila sam to. Nepokolebljiva je. Ne može se odvratiti. Ne može „da bude“ s nama.

Kako je došlo do ovog dela pripovesti? Znamo da nije proistekao iz običnog zapleta jedne životne priče. Bistra i lepa devojčica iz privržene porodice odrasta u Orindžtaunu, u Ontariju, majka joj je pisac, otac lekar, a onda zastrani. Nema ničeg prirodnog u bujanju njene dobrote. Iznenadno je i bezobzirno. Ubija nas. Ali ono što će nas zaista ubiti biće dan kada je *ne* zateknemo kako sedi na svom odabranom kvadratu pločnika.

Ali ništa od toga nisam znala kada sam sedela u onom burgundskom dvorištu i sanjara o tome da napišem roman. Mislila sam da znam ponešto o strukturi romana, o prekrasnoj strmini neprilike, mladica površinskih pojedinosti, sračunatom zavijanju naviše ka neminovnosti, ali s dozvoljenim nastupima nepopravljivosti, a zatim o kraju, iskrivljavanju uzroka i posledice i okupljanju svih likova u jedan uokvireni operski krug utehe i zanosa, osvetljen zlatnom pozadinskom svetlošću optičkih vlakana, samo na tren na pretposlednjoj stranici, tek na atomsku česticu vremena.

Imala sam ideju za svoj roman, seme, i ništa više. Nametnula su mi se dva dopadljiva lika, žena i muškarac, Ališa i Roman, koji žive u Vičvudu, gradu veličine Toronta, koji galame i razuzdano se vesele i čvrsto se drže za ostrvo što im život zagorčava – žude za ljubavlju, ali se sebično bore za samoodržanje. Roman se ponosi svojom plahovitom naravi. Ališa sebe vidi kao nekoga sklonog razmišljanju, ali je toliko zaokupljena svojim poslom pomoćnika urednika jednog modnog časopisa da joj za to ne preostaje nimalo vremena.

9. A imala sam i naslov, *Majčina dušica mi je istekla*.^{*} Posredi je, naravno, bila igra rečima, iz jedne stare porodične šale, jer nameravala sam da napišem šaljiv roman. Lagan roman. Roman za leto, knjigu koja bi se čitala u *Ikeinoj* pletennoj stolici dok sunce pada na stranice slabašno i ravnomerno poput ljudskog daha. Razume se, roman bi imao srećan kraj. Nisam sumnjala da mogu da ga napišem, i jesam ga napisala, devedeset sedme – u jednom dahu, sama, za tri tmurna zim-ska meseca kada su devojčice po čitav dan bile u školi.

10. *Srednje godine*, prevod trećeg toma memoara Vester-manove, izaći će ove jeseni. Treći tom istražuje njene brojne ljubavne pustolovine, kako s muškarcima tako i sa ženama, i ništa od toga njene čitaocice neće užasnuti, a čak ni iznenaditi. Istinska novost jesu gipkost i snaga njenih rečenica. Umetnički oduvek jezgrovita i neusredsređena na sebe, pod stare dane je usavršila prekrasno tečan i proširen izraz. Moj prevod ni izdaleka ne dočarava to što je ostvarila. Knjiga je ogoljena. Takođe je sentimentalna. Začudo, jedno drugo uravnotežava i spasava. Mogu samo da pretpostavim da su one bezbrojne pilule kalcijuma koje svakog jutra guta i vitamin E i kapsule emuovog ulja Danijeli otišli pravo u jezičku venu, tako da je ono što završi na stranici veće, ushićenije, nesebičnije od svega što je dosad napisala, i iz svega toga niču kratke, brze digresije koje se prave da su samo nehatne uzgredne primedbe, njeni mali zanosi predavanja sopstvenom iskustvu, koji nâs, njene čitaocice, navode na pomisao da se posve prepustila.

Ili to ili je na svoju korist izlapela, pa joj se u starosti veličanstveno razvezao jezik. Na to sam pomislila više no jednom.

Kroz glavu mi katkad proleti još jedna misao, svilenkasta kao dašak vetra na baštenskoj rešetki. Nešto je izostavljeno iz

^{*} Engl.: *thyme* – majčina dušica; *time* – vreme. (Prim. prev.)

tih memoara, ili je bar tako s mog solipsističkog stanovišta.* Danijela Vesterman pati, muči je egzistencijalna usamljenost, odsustvo vođenja ljubavi, izdaja vlastitog ženskog tela. Nema partnera, nikoga za koga je prva u svetskom poretku, nikoga na koga bi se oslonila kao što se ja oslanjam na Toma. Nema dece, niti, kad smo već kod toga, ikoga živog od svoje krvi, i možda su upravo zato sami memoari tako detinjasti. Pitki su poput dobrog mleka, koje se puši i komeša u čaši.

11. Knjigu broj jedanaest ne bi trebalo ni da pominjem pošto nije završeno delo, ali hoću. Napisaću novi roman, nastavak svog romana *Majčina dušica mi je istekla*. Name-ravam da počnem danas. Prvu rečenicu sam već ukucala u računar: „Ališa nije bila srećna koliko zaslužuje da bude“.

Nemam pojma šta će se u toj knjizi odigrati. Trenutno je to čista apstrakcija, nešto što je iskočilo iz tla nalik zaobljenoj njušćici šafrana na hladnom travnjaku. Na zamisao sam nabasala onako trapavo kako to samo ja znam, a sada mi poriv za pisanjem ne da mira. Biće to knjiga o izgubljenosti, o dobroti, o odlasku kući i srećnom životu i sprečavanju otrova na pisanoj stranici da previše uzme maha. Očajnički želim da znam kako će se priča svršiti.

^{*} Solipsizam – subjektivni idealizam, filozofsko učenje da je svet samo pred-stava našeg misaonog „ja“ i da samo ono postoji. (Prim. prev.)